

Методички приступ тумачењу лирске песме у настави

НАРОДНА СРБСКА

2805
С-Г 1585

П Ћ С Н А Р И Ц А,

издана

ВУКОМЪ СТЕФАНОВИЋЕМЪ,

часть вторая.

У ВІЕННИ 1815.

У Печашњи Іоанна Шнирера

КАКО НАРОД КАЗУЈЕ О ЉУБАВИ

Народ о љубави казује разнолико. Углавном, лепо. О љубави се говори и када се не говори. О љубави се непрестано пева, умује и приповеда. То нас је, као народ одржало, у вековима патње и тешких искушења.

Зашто народ казује о љубави? Зато што човек има потребу да воли. У прошлости, једнако као и данас. Данас можда и више него раније.

У којим жанровима народ казује о љубави? У свим. Понајвише, ипак, у лирским врстама.

Зашто у лирским врстама? Зато што је лирика обухватан род усмене књижевности, који је везан, превасходно, за човекову осећајност. Према Вуковој терминологији то су „женске пјесме“. Веома су старе. Најстарији запис потиче из 15. в. На посредан начин изражавају осећања. Одликују се комплексношћу и особеним синкретизмом. Певају се на одређену мелодију. Повезане са игром и елементима сценске уметности. Један од основних начина за исказивање осећања је психолошки паралелизам (А. Веселовски). Лична осећања се чешће испољавају у љубавним песмама, тужбалицама, или слепачким песмама. Према Вуку, певају их жене или девојке, али и младићи, по двоје у један глас. Певају се „ради свога разговора“.

Која је прва наша песма о љубави? Најстарији записани лирски стихови о љубави сачувани су у једној тужби градским судијама 1462. године у Дубровнику и гласе: „О, Јело, вита Јело/ не ход' сама на воду!“

Какав је идеал девојачке лепоте у народу? Идеал девојачке лепоте у лирским народним песмама подразумева усвајање колективног система вредности: склад девојачке појаве дочаравају опис њених очију, јагодица, боја косе, руменило образа; стас се описује поређењем са јелом или бором, ружом или љубичицом; акцентује се њено смерно држање, али и поносито понашање, при чему етичка компонента допуњује физички изглед, што се посебно истиче складним стилским фигурама, као што су епитет, словенска антитеза, метафора, поређење и слично (Вук, *Српска дјевојка*)

А како је представљен леп момак у љубавној лирици? Висок, витак, црн, племенит и частан. Мора бити достојан девојке. А то није лако.

Има ли чулних елемената у љубави коју народ казује? Има, наравно. И било га је одвајкада. У љубавним писмама девојка је смерна, али може бити и отворено чулна, провокативна. Она покреће радњу кажњава неверне мужеве мами прељубнике, зачикује богове. Она погледом пали градове, од њеног се даха бибају векови, узбуњују војске и прегибају седе главе, као пред лепом Хеленом Тројанском.

Да ли је лепота у народним процењивањима у вези са етичким категоријама? У патријархалном систему вредности углавном јесте. Ипак, постоје случајеви у којима је лепота, тај „надпојам“, како би је означио Станислав Винавер, изнад, па и изван етичког процењивања, као естетска категорија по себи, којој су једнако подложни јаки и узвишени као и слаби и поводљиви, добри колико и лицемерни, страшљиви колико опаки.

Који би били примери најлепших српских лирских народних песама? Једна од антологијских песама наше љубавне лирике свакако је песма “Израсло ми је дрво зелено” из 18. века. Ова песма представља лирску епифанију лепоте којој је све дато и којој су сви потчињени.

ИЗРАСЛО МИ ЈЕ ДРВО ЗЕЛЕНО

- Израсло ми је дрво зелено,
- Под дрветом ми је свилена халија,
- На халији седи мајстор Манојло,
- Те кафтан кроји царевој кћери.
- Мајстор га кроји, калфа га шије,
- Сребрном иглом, злаћеним концем.
- Туде ми прође царева кћи.
- На њу погледа мајстор Манојло,
- На њу погледа, кафтан ократи.
- Превари се калфа Данојло,
- На њу погледа, иглу преломи,
- Иглу преломи, конач прекиде.

Кујунџија и хитропреља

- Шта се сија крај горе зелене?
 - Да л` је сунце, да л` је мјесечина?
 - Нит` је сунце, нит` је мјесечина,
 - Већ два златна рога од јелена.
 - У њима су два града грађена:
 - У једном је кујунџија Јанко,
 - У другоме Јања хитропреља.
 - Поручује кујунџија Јанко,
 - Поручује Јањи хитропрељи:
 - „Ој, Бога ти, Јањо хитропрељо,
 - Да ти пошаљем малено повјесмо:
- Опреди ми шатор и кошуљу,
 - А што теби од тога остане –
 - Ти опреди себи у дарове!“
 - Јања била мудрија од Јанка,
 - Поручује кујунџији Јанку:
 - „Ој, Бога ти, кујунџија Јанко,
 - Да ти пошљем малену парицу:
 - Сакуј мени в`јенце и обоце,
 - А што теби од тога остане –
 - Поткуј твога добра коња вранца,
 - Нека ти је међу браћом фала!“

На јунаку су злате остроге,
А на дјевојци танка кошуља;
И задјеше се злате остроге
За дјевојчину танку кошуљу.

15. век, Зборник Никше Рањине

АНЂА КАПИЦИЈА

Високо се соко вије,
Још су виша граду врата;
Анђа им је капиџија:
Сунцем главу повезала,
Месецом се опасала,
А звездама накитила.
(Вук, СНП I, бр. 468)

Свети Сава

ЖИВОТ

- Сава је рођен као Растко, око 1175. године и најмлађе је дете великог жупана Стефана Немање. Са петнаест година добио је на управу хумску област, али је убрзо (око 1191), напустио овај положај и отишао у Свету Гору. Монашки постриг примио је у руском манастиру Пантелејмону а замонашио се у грчком манастиру Ватопеду, где је прешао након краћег времена. Са оцем, који је дошао к њему у Свету Гору (претходно је напустио престо и замонашио се), изградио је српски манастир Хиландар (довршен средином 1198. године). Крајем 1198. или почетком 1199. године Сава подиже испосницу у Кареји. Крајем 1205. или почетком 1206. године, он на позив своје браће, преноси очево тело у Србију.

Смрт

- Сава се враћа у Свету Гору. Године 1219. одлази у Никеју, код византијског цара и цариградског патријарха, где је постављен за српског архиепископа; Српска црква стекла је аутокефалност. По повратку у домовину, Сава се посветио организовању самосталне Српске цркве и духовном деловању. На прво своје путовање у Свете Земље отишао је 1229. а на друго 1233. године. На повратку са другог путовања, током свог боравка у Трнову у Бугарској, разболео се. Ту је и преминуо, 14/27. јануара 1236. Савине посмртне остатке у Србију пренео је његов синовац, краљ Владислав (вероватно 1237); сахранио их је са почастима у својој задужбини, манастиру Милешеви.

Дела Св. Саве

- *Служба Светом Симеону, Житије Светог Симеона, Писмо студеничком игуману Спиридону, Указ за држање Псалтира, три типика – Карејски, Хиландарски и Студенички, учешће у састављању Немањине оснивачке Хиландарске повеље и старање да се преведе Номоканон.*
- Постоје претпоставке и о другим његовим делима која се нису сачувала.

Библијски цитати

Простор Свете Горе спојио је на најдубљи начин три велика српска писца – Светог Саву, Доментијана и Теодосија. Њихово књижевно дело уткало се у најсложенија уметничка трагања остварена на старом српском језику. Један другом учитељи, Сава Доментијану, а овај Теодосију, преносили су монашка искуства и још више стваралачке тајне које су допирале из ранијих векова.

Писмо студеничком игуману Спиридону

- „И ево што се у овом месту нађе, на благослов дајем ти крстић, да ми га носиш за спомињање, и појасић, јер сам га полагао на Гроб. С тим крстићем да ми имаш молитву. Носи ми га увек о врату, макар и другу иконицу да имаш, али њега увек носи. А појасићем се опаши, да је увек о бедрима твојим, јер сам га полагао на Гроб, крстић и појасић. И такву сам молитву створио, да би дао Бог да би се тако сваки хришћанин молио за мене. И дајем ти убрусац што су ми га овде даровали, а ја га теби дарујем, да ти буде на благослов душе и тела. И камичак што сам нашао, да ти буде на многе потребе, и да га носиш при себи.“

Народна књижевност

- Најранији помени дају врло бледу слику о Савиним могућим контактима са фолклорном традицијом. У Доментијановом *Житију Св. Саве* половином 13. века каже се да су неки људи, „светим духом научени“, певали песме о Растковом одласку у манастир. У *Житију Св. Саве* с краја 13. века Теодосије Хиландарац помиње како је Растко избегавао „штетне песме младићких жеља које исцрпљују душу до краја“.

Култ Светога Саве

- О култу Светог Саве око манастира Милешеве, где су до 1594. почивале светитељеве мошти, уверљиво сведоче француски путописци Жан Шено и Жак Гасо у 16. веку. У белешкама о путовању француског амбасадора Д'Арамона кроз Херцеговину и Србију 1547, Жан Шено оставља драгоцено сведочанство о култу Светог Саве међу свеколиким, хришћанским и муслиманским становништвом.

Свети Сава као вучји пастир

- Веселин Чајкановић је у расправи *О српском врховном богу* убедљиво показао како је у народној свести Свети Сава заменио старог врховног бога, мислећи наизглед противречно тврдње како је Свети Сава истовремено и заштитник стада и брижни пастир вукова:
- „Прожимање мотива усмене и писане књижевности једна је од главних карактеристика дела о Св. Сави. Чисто фолклорна визија о Сави као вучјем пастиру појављује се у XIII в. у 'канону заједничком' Симеону и Сави, Теодосија Хиландарца (Србљак I), везујући се и за хришћанску идеју о стаду“ (Н. Милошевић Ђорђевић).

„Учитељ отачества нашег“

-
- „Јако пада у очи велики број прича које говоре о просветитељској улози Савиној. За њега се приповеда (наравно без историјског основа) да је своје сународнике научио да праве сир и кисело млеко, да ткају, да шију, ору, пробијају прозоре на кућама и тако даље. У свему томе историјско је само то да је, као црквени поглавар, заиста преузео био на себе бригу око народног просвећивања, нарочито око културног уздизања калуђера, отварајући неку врсту школа при манастирима. Слављење Саве као просветитеља датира из XIII века. – Један запис краља Милутина из 1316. назива Саву 'учитељем отачества нашег'. Али у свему овоме битно је да га је народ схватио као просветитеља и то као једног од првих. А наш случај да један просветитељ постане средишња личност легендарних прича није усамљен, исту појаву сретамо и код других народа“ (Видо Латковић).

Предања о Светом Сави

- Истовремено са делима средњовековне писане књижевности о Светом Сави, стварају се и преносе многобројна усмена предања, која приказују Светог Саву као путника и учитеља. И поред тога што су у традицијској биографији Светог Саве заступљена и етиолошка предања („Свети Сава греје земљу“), највећи број предања о Светом Сави можемо сврстати у културно-историјска.

Савина вода

- Предања теже да локализују, да озваниче, да образложе. Многобројна места и географски појмови у Србији добили су име по Светом Сави, као нпр. Савинац, Савина вода, Савин лаз, Савина трпеза, Савина глава, Савино камење, Савина стена, Савино поље и др.

„Једном свети Сава пође уз Дурмитор и на врху његовом пробавио је цело лето, молио се Богу и радио земљу. И сад се познају леје где је лук сејао. Ђак, који је ишао с њиме, упита га: "Како ћемо овде без воде?" Свети Сава се помоли Богу, па прекрсти штапом по једном камену, и тога часа потече вода. Ту воду народ зове Савина вода“ („Савина вода“).

Утицаји и одједи

- Лик Светог Саве у историји и у традицији био је плодно надахнуће и за прекретнички ток модерне српске поезије, од Васка Попе и Миодрага Павловића до Милосава Тешића и Љубомира Симовића. У историјском развоју српске драме о Светом Сави је особито интензивно писано крајем XX века, када се појавило неколико и данас врло „живих“ драмских текстова: Сениша Ковачевић, *Свети Сава* (1988), Јелица Зупанц, *Огњена купина* (1992), Зорица Симовић, *Свети Сава* (1992), Милован Витезовић, *Принц Растко – Монах Сава* (1994).

Д. Максимовић, САВИН МОНОЛОГ

Ноћас ће кроз сан родитеља мојих слутња тешка
замахати црним огромним крилима,
и браће моје кроз срца витешка
страх ће минути.

А ја ћу већ бити далеко од родних села,
на домаку светогорских тихих манастира,
клучаћу већ крај манастирског пирга бела
пун молитве и мира.

И кад бекства синовљег стигну тужни гласи
до властеле наше и кнежева,
резаће већ свети оци моје власи;
и душа под небом јутарњим као шева
биће високо.

А кад мати моја пружи убогом комад круха
и помене у молитви име изгубљеног чеда,
срце ће куцати моје испод свештеничког руха
и спазићу где ме Христос право у очи гледа.

Куцнуо је час светог завета.

Никад више видети нећу мили очински кров,
ни слушати благог мајчиног савета,
ни с браћом младом кренути у лов.

Никад више са ових кнежевских трпеза
нећу чути звек купа и кондира,
и одоре своје царске од златног веза
заувек скинућу.

А кад манастирске прекорачим праге мирне,
у осамљеничка кад ступим дворишта
и удахнем мирис мртви свете смирне,
душа моја од живота више ништа
неће тражити.

Молићу се тада за спас српског рода,
за родитеља својих благ и побожан крај,
и да браћа моја кроз живот иду светла хода
као анђели кроз рај.

Уметничке песме које тематизују одлазак Светог Саве у манастир су, између осталих: Војислав Илић, „Свети Сава“ („Ко удара тако позно у дубини ноћног мира...“); Васко Попа, „Живот Светога Саве“ („Гладан и жедан светости/ Напустио је земљу/ И своје и себе“); Љубомир Симовић, „Одлазак Растка Немањића на Свету Гору“; „Свети Сава на Атосу“ и др.

И у хагиографској литератури један од разлога Растковог бекства лежи у намери његових родитеља да га ожене:

„Када је дошао до седамнаесте године узраста свога, родитељи његови стадоше размишљати да га по закону ожене. А богодани божанствени младић увек је у молитви тражио како и на који начин да побегне од света и од свега да се ослободи ради Бога. Јер беше слушао о Светој Гори Атонској и о испосницима у њој, и о осталим местима пустињачким“ (Теодосије, *Житије Светог Саве*).

Низ биографских података које Десанка Максимовић поетски варира у песми „Савин монолог“ у хагиографској литератури дознајемо од Савиног ученика, јеромонаха Доментијана:

„Велики ретор и мистик, Доментијан има ванредно чуло и за чињенице из реалног живота. Подаци из сувремене историје нису у њега ни малобројни ни незнатни. Савино рођење и васпитање, његово бекство у Свету Гору, одлазак до Цариграда, оснивање Хиландара, задобијање независности српске цркве, крунисање Стефаново, подизање Жиче, Савино прво и друго путовање по Истоку, смрт његова у Трнову и пренос његов у Милешеву, то и друго, готово све што знамо о Савину животу, знамо од Доментијана“ (М. Кашанин).

Васко Попа

Манасија

Плаво и златно
Последњи прстен видика
Последња јабука сунца

Зографе
Докле твој поглед допире

Чујеш ли коњицу ноћи
Алах ил илалах

Кичица твоја не дрхти
Боје твоје не плаше се

Ближи се коњица ноћи
Алах ил илалах

Зографе
Шта ли видиш на дну ноћи

Златно и плаво
Последња звезда у души
Последњи бескрај у оку

СТВАРАЛАЧКИ ЗАДАТАК

Прочитај песничку загонетку и упиши реч која недостаје.

Низ Мораву на Ждралину језде
у оку им светлосни кондири,
за руке се држе ко за звезде,
златоткани вали им порфири.
Врх Сталаћа висине се гнезде
у имену Јелице и _____.
(Б. Сувајџић)

Милан Ракић

Симонида

Милан Ракић

Симонида

– фреска у Грачаници –

Ракићеве песме с косовском тематиком настале су тачно у периоду који је песник – иако с повременим кратким прекидима – провео у Српском конзулату у Приштини, дакле од 1905. до 1911. године.

Осам је Ракићевих песама надахнуто заветним косовским искуством. По редоследу настанка, то су: *Минаре* (1905), *На Гази-Местану*, *Симонида* и *Божур* (1907), *Јефимија* и *Кондир* (1910), *Напуштена црква* и *Наслеђе* (1911).“

(Јован Пејчић, *Милан Ракић на Косову*, одломак)

Ископаше ти очи, лепа слико!
Вечери једне, на каменој плочи,
Знајући да га тад не види нико,
Арбанас ти је ножем изб^о очи!

Али дирнути руком није смео
Ни отмено ти лице, нити уста,
Ни златну круну, ни краљевски вео
Под којим лежи коса твоја густа.

И сад у цркви, на каменом стубу,
У искићену мозаик-оделу
Док мирно сносиш судбу твоју грубу,
Гледам те тужну, свечану, и белу;

И као звезде угашене, које
Човеку ипак шаљу светлост своју,
И човек види сјај, облик, и боју
Далеких звезда што већ не постоје,

Тако на мене са мрачнога зида,
На почађалој и старинској плочи,
Сијају сада, тужна Симонида,
Твоје већ давно ископане очи...

1. Одреди тему песме. У томе ће ти помоћи наслов песме. Прати како аутор развија тему посредством мотива. Уочи и објасни основне мотиве у песми. Запази како се мотиви повезују у целину и како граде песничке слике.
2. Кома се обраћа лирски субјект у песми? Издвој осећања која у песми преовлађују. Наведи мисли лирског субјекта.
3. Детаљно анализирај песнички језик. Издвој и опиши основна стилска изражајна средства у песми. Уочи улогу стилских фигура у стварању слојевитог значења лирске песме.

4. Проучи композицију лирске песме. Одреди облик песме. Утврди да ли песма има стални облик (сонет, катрен) или је испевана слободним стихом. Анализирај број строфа и врсте строфа. Опиши особености стихова у песми.
5. Запази риме у песми. Испиши једну испод друге речи које се римују и утврди како су повезане. Уочи њихово значење у грађењу целине.
6. Опиши песнички језик: избор речи (именице, заменице, придеви, глаголи и сл.), њихово значење, изражајност, ритмичност и музикалност.
7. Истакни поруке песме.

Лаза Костић

МЕЂУ ЈАВОМ И МЕД СНОМ

Срце моје самохрано,
ко те дозвола у мој дом?
неуморна плетисанко,
што плетиво плетеш танко
међу јавом и мед сном.

Срце моје, срце лудо,
шта ти мислиш с плетивом?
кô плетиља она стара,
дан што плете, ноћ опара,
међу јавом и мед сном.

Срце моје, срце кивно,
убио те живи гром!
Што се не даш мени живу
разабрати у плетиву
међу јавом и мед сном.

Тумачење песме

Структура песме

Звучне фигуре и еуфонија песме

Слој значења песме

Плетисанка

Међу јавом и мед сном

Хладноков

Лаза Костић
Santa Maria della Salute

Биографија песме

Црква Госпе од Спаса

Метричка структура *Santa Maria della Salute*

Трохеј и јамб

Језик поезије Лазе Костића

Поетске кованице

Лаза Костић и народна књижевност

Од свих инстанци којима се обраћа лирски субјекат очекује се активан и слободан чин који надмашује њихове компетенције. Од Богородице да прихвати и окаје човекова (чулна) сагрешења. Од венецијанског храма да разуме губитак природе која је уграђена у његове темеље. Од мртве драге да прекорачи границу смрти. Од јесени живота да испуни најсмелија младалачка очекивања. Од лирског десетерца да искаже најдубље религиозне садржаје. Образложи силину надахућа и љубавне чежње који су подстакли песника да створи овако узвишено дело.

Кроз 14 строфа понавља се исти рефрен, који у себи садржи назив венецијанског храма. Шта овај рефрен представља у структури песме? Како је песник обликовао строфе? Какав је систем римовања? Прочитај више пута завршну строфу. По чему се она разликује од дотадашње структуре строфа? Образложи због чега. Прати градацијско нарастање осећања лирског субјекта упоредо са интензивирањем драмског набоја у завршници песме. Где ће се разрешити ова љубавна драма?

У књижевној критици међу песницима српског романтизма једино је Лази Костићу припала слава „магичара звука“ (Алојз Шмаус) и „чаробника српског језика“ (Станислав Винавер), песника који је осмислио нова језичка сазвучја и увео нови стих (јамб) у поезију српског романтизма. Запази и подвизи необичне речи које откриваш у Костићевој песми. Шта мислиш, због чега песник гради необичне кованице, мења ред речи, користи деминутиве, поиграва се звуком и смислом? Размисли о изванредној језичкој имагинацији песника Лазе Костића, о његовој реткој и драгоцености особини да „језички мисли“ (Владета Јанковић), да ствара нове речи и мења значења старима.

- Santa Maria della Salute је први пут објављена у последњој, заветној збирци песама Лазе Костића *Песме* (1909). Лаза Костић и Ленка Дунђерски упознали су се у лето 1891. године, када је Лази било 50, а Ленки 20 година. По повратку са Цетиња Костић је јули и август провео у летњиковцу Дунђерских у Чебу. Траг о овом сусрету остао је у стиховима намењеним Ленконој „споменици“ – „Г-ђици Л(енки) Д(унђерски) у споменицу“, написаним 1892, а објављеним 1895. године, после Ленкине смрти. Песник завршава песму горким стиховима:

Ја, осаман у селени,

од јесени до јесени

певам срцу: мирно вени!

- Венецијански храм Santa Maria della Salute представља један од најлепших споменика барокне архитектуре у Италији. Подигнут је у 17. веку. Представља најважније дело архитекте Балтазара Лонгена. Црква је подигнута за спас града од страшне куге, која је поморила готово трећину становника Венеције. У темеље храма посвећеног Богомајци уграђен је бор из планинског залеђа Далмације. Велика купола цркве Госпе од Спаса изграђена је по узору на куполу цркве Светог Петра у Риму. Градња је завршена 1681. године.

М. Ковачевић:

Српски рјечник:

урокљив

победљив

узношљив

пјевалиште

игриште

скакалиште

Л. Костић:

журљив

запитљив

устрељив

венчалиште

молитвениште

судариште

племенит	душевит
руменит	грановит
жарковит	рековит
гробље	бодље
дрвље	немље (ћутање)
мраморје	самодарје
уздисај	предисај
	замршај
	разбуђај

Милош Црњански

СТРАЖИЛОВО

Лутам, још витак, са сребрним луком

„Ова најдужа песма М. Црњанског, и једна од најлепших које су икада написане на српском језику, нема у себи ничег материјалног, конкретног, изузев неколико географских имена која су од почетка привлачила песника неком магичном снагом. У њој се не алудира ни на један догађај, нема ничег од фабуле, она је у целини, у свих својих 216 стихова, остала чисто лирска творевина изграђена на музичким принципима, на понављањима, варирањима и контрастима, па су неки критичари њену структуру упоређивали са структуром музичких композиција.“ (Јован Деретић)

„Стражилово“ се састоји од 42 строфе које су распоређене у 6 целина од по 7 строфа. Свака целина почиње и завршава се истом строфом. У структури поеме, према броју стихова, разликујемо три врсте строфа: од по 4, 5 и 7 стихова. Подвуци и обележи примере за ове три различите врсте строфа. Маркирај границе између свих шест целина. Размисли о томе у којој мери ова кристална, етерична творевина духа почива на строгим обликовним принципима и прецизним структуралним параметрима, који су укомповани у чврсту композициону грађевину. Образложи свој став.

Које географске параметре и временске димензије лирски субјект уводи у поему? Каква су значења топонима Дунав, Фрушка Гора, Стражилово, Бранков гроб, сремски виногради, тосканска брда и Арно у лирској ономастици Милоша Црњанског? Због чега песник из књижевне традиције бира стражиловску линију коју у српској лирској поезији започиње Бранко Радичевић, а одбацује парнасовско-симболистичку лирику Дучића и Ракића, која му непосредно претходи? Какав је преокрет унео Бранко у српску лирску традицију?

О композицији *Стражилова*

„Поема има четрдесет две строфе, сврстане у шест подједнаких група од по седам строфа. Групе су међусобно – у целини и појединостима – ритмички изоморфне. У свакој се прва строфа понавља као седма, из чега се може закључити да ће се и у поеми, следећи исто начело, прва строфа поновити – уз варирања – као четрдесет друга. Строфичко уоквирење подједнако добија целина (поема) и делови од којих се она састоји (шест група). Сем тога, четврта строфа се, уз варирања, редовно понавља и као шеста. Строфе су сачињене од четири, пет и седам стихова, али тако да према поретку у групама све строфе имају исти број стихова: све прве, све друге итд.“ (Новица Петковић, „Лирика Милоша Црњанског“)

„У *Стражилову*, с једне стране, чујемо *шапат* *страсни* који нам говори да је вредност живота у сензуалном искуству, у љубави, у радости, у смеху, у животном пијанству. С друге стране, глас слутње нам говори о неизбежности смрти, о пролазности живота, о његовој узалудности. Први глас представља живот као вредност, други – као привид.

Наравно, ти се гласови у *Стражилову* укрштају, преплићу, утичу један на другог. Као што дионизијски мит садржи и чин смрти и чин васкрсења, тако је и *страст* у *Стражилову*, због наглашеног сазнања о смрти, једним својим видом сасвим етерична, а *умирање* није само чин смрти већ је и *смирење*, *мир*, прелазак у други вид постојања (*поток*, *што сад*, *место нас*, *жубори*). Различити гласови се узајамно преображавају.

Али разлике се, ипак, не потиру. На плану значења у *Стражилову* није хармонија (као ни на интонацијско-ритмичком плану) већ – 'укрштај противности'.“ (Александар Петров, „*Стражилово* Црњанског“).

Dobriša Cesarić
OBLAK

U predvečerje, iznenada,
Ni od kog *iz dubine gledan,*
Pojavio se ponad grada
Oblak jedan.

Vjetar visine ga je njiho,

I on je stao da se žari,

Al oči sviju ljudi bjehu

Uprte u zemne stvari.

I svak je išo svojim putem:

Za vlašću, zlatom il za hljebom,

A on – krvareći ljepotu –

svojim nebom.

I plovio je sve to više,
Ko da se kani dić do boga;
Vjetar visine ga je njiho,
Vjetar visine raznio ga.

Izvor: Добриша Цесарић, *Изабрана лирика*, избор и предговор Стеван Раичковић, Српска књижевна задруга, коло LXVIII, књига 455, Београд, 1975, 106–107.

„Jer – sad znamo šta znači taj oblak, jedan od mnogih, i zbog čega je pjesnik tako uporno našu pozornost svraćao na njega. Njegova je značajnost iskočila već u drugoj strofi, u oštroj antitezi s ljudima – već tamo učinio nam se oblak kao neka slika. Ovde shvaćamo jasno: taj je oblak za pjesnika *simbol*. Simbol čega? Kad određujemo značenje simbola, ne budimo odviše određeni, odviše tijesni. Taj je oblak simbol svega ljudskog teženja za ljepotom, u kojim se ono god oblicima očitovalo: simbol i pjesnika i pjesme, i umjetnika i umjetničkoga djela – a možda i simbol svih onih koji žive samo za umjetnost i ljepotu. Ali, ljepota se stvara i uživa samo uz skupu cijenu, uz cijenu vlastite krvi – ne ulazi se u carstvo ljepote a da se ne žrtvuje srž i snaga života. To je osnovni motiv pjesme – pa ako sad oba kratka stiha pročitamo jedan pored drugoga, dobit ćemo osnovni ugođaj pjesme: jedan oblak – svojim nebom.“ (Zdenko Škreb, „Dobriša Cesarić: *Oblak*“, u: *Umetnost tumačenja poezije*, prir. Dragan Nedeljković i Miodrag Radović, Nolit, Beograd, 1979, str. 608–622).

Оскар Давичо
ХАНА

„Песник неће преписати живот, он ће га поново створити.“
(О. Давичо, *Поезија и отпори*)

ИСТРАЖИВАЧКИ ЗАДАЦИ

Надреализам је био окренут хумору, нагонском и дечјем виђењу света. Откривај ове елементе у Давичовим стиховима.

Шта означава синтагма „колонијална Хана“, ако знамо да су се бакалнице у то доба звале и колонијалним радњама, односно радњама за продају колонијалне робе?

Откривај гротескна значења и метафоричне елементе у поеми „Хана“. Шта је превратничко у поезији Оскара Давича? Како се немогуће претвара у вероватно?

Размисли о споју неспојивог, о контрасту и парадоксу као стилским поступцима у поезији Оскара Давича. Подвуци стихове у којима су делатни ови елементи.

Покушај да разграничиш метонимију од метафоре у сложеној конструкцији Давичове песничке слике. Како „дечији новац“ у поезији Оскара Давича постаје „детињасти новац? Шта се овде помера у језику?

Подвуци синтагму „крекет ракета“ Које све стилске фигуре и гласовна подударења откриваш у овој необичној слици?

Јован Дучић

ЈАБЛАНОВИ

Опкорачење (fr. *enjambement*) означава преношење речи или групе речи из стиха у стих, из првог полустиха у други полустих, или из строфе у строфу. Реч је о врсти структурног одступања јер се овим поступком више не подударају метричко-ритмичка и синтаксичко-интонациона структура стиха. У неким примерима пренета реченица завршава се унутар следећег стиха:

**Зашто ноћас тако шуме јабланови,
Тако страсно, чудно? Зашто тако шуме?**

**Жути месец споро залази за хуме,
Далеке и црне, кô слутње; и снови**

У другим примерима она се може проширити на цео следећи стих:

**У тој мртвој ноћи пали су на воду,
Кô олово мирну, и сиву, у мраку.
Јабланови само високо у зраку
Шуме, шуме чудно, и дрхћу у своду.**

Када се из строфе у строфу пренесе само једна реч,
као завршни сегмент претходне синтаксичко-семантичке
јединице, говоримо о **пребацивању** (fr. *rejet*):

Лежи моја сенка. **Ја се ноћас бојим,**
Себе, и ја стрепим сам од своје сени

Алитерација (lat. *ad* – ка, близу и *littera* – слово) је понављање истих сугласника или сугласничких група у ритмичком говору ради постизања одређених звучних сугестија. Спада у **фигуре дикције**. Потенцира звучну изражајност стиха и **еуфонију** језичко-стилског израза.

У песми „Јабланови“ Јован Дучић учесталим фрикативним сугласницима (**з, ш, с, ж**) звучно дочарава усамљено шуштање и треперење јабланова у апсолутној тишини окамењене васионе:

Зашто ноћас тако **шуме** јабланови,

Тако **страсно**, чудно? **Зашто** тако **шуме**?

Мајсторство „кнеза песника“ посебно долази до изражаја у завршном стиху, у коме се струјно „с“ интензивира у почетним позицијама речи, чиме се ефектно истиче песникова завршна поента о бескрајном протицању времена и кружењу живота у свету:

Себе, и ја **стрепим** сам од своје **сени**.

Прочитај песму савременог српског песника Ђорђа Сладоја, једног од добитника Дучићеве награде, испевану поводом преноса посмртних остатака Јована Дучића у песниково родно Требиње 2000. године. Уочи њену појмовну везу са животом и делом великог претходника.

Ђорђо Сладоје

Неко чудо има

Кад су га открили након пола века
Јован беше цео тело као живо
На „Лирику“ пала тек понека флека
И кроз оба света просејано мливо

Као да је јутрос сишо са Парнаса
Из астралне шетње са кнежевског бала
Или се у трену смрзо од ужаса
Или је по среди нека ерска шала.

Троструки ковчег балзам добра клима
Гонетају мудри и светиња врача
Ил' је милост божја – неко чудо има
Златоусти ћути ћути иловача

Или се чуво за црквене мраве
У панциру рима и небеској опни
Да на брегу где се јабланови плаве
Под родним сунцем са снегом ископни

„Јасика. У етиолошким скаскама које се интересују због чега јасика трепери, јасика је проклето дрво. Њу је проклела Божја Мајка, која је хтела да слуша појање светог Петра и Николе, и свете Анђелије и Марије (или: Магдалене и Јелене), па је заклела свако чедо, и гору и воду да ћуте, и све је заћутало, осим јасике, која је једнако треперила...“

Прочитај пажљиво текст последње песме коју је Ракић написао. Пустите да те обузме њена интензивна експресивност, пуна тамних нагона и загонетних слутњи. Ослушни: каква је музика Ракићеве „Јасике“?

Омотри наизглед дескриптивни увод песме. Која боја преовладава у опису? Има ли било каквог наговештаја живота и покрета у свеопштем мртвилу природе? У ком тренутку ће се у атмосфери животне тескобе и мукле тишине појавити песничко „ја“?

Слика влажне измаглице, болесне смекшаности ствари и флуидне нестварности пејзажа, у прве две строфе ће се, као зараза, проширити на свет људи, биља и животиња. Којим стилским средствима се сугеришу страшни процеси дематеријализације конкретне предметности и претварања живих бића у сенке, у апстракције, у обресе? Зашто је свет дат у равни неодређених наговештаја и недоречених слутњи? Каква је функција атрибута „мек“, „прозрачан“, „влажан“, „сив“ и „мртав“ у дочаравању дезинтеграције видљиве материје? У којој мери спољашњи процеси растакања и дезинтегрисања света упућују на духовна преиспитивања лирског субјекта?

Као контрапункт свеопштем мртвилу природе појављује се, у форми искључне реченице („тек“), јасика која трепери у небеском своду. Због чега песник употребљава неодређени атрибут („једна“) да дочара звучно и визуелно издвајање јасике из мртвог пејзажа? Шта је заједничко Ракићевој јасици и Дучићевом јаблану?

Обрати пажњу на визуелне и звучне елементе присутне у песми. Шта се постиже интензивном употребом анафоре као ритмичке фигуре у Ракићевој песми?

Због чега се треперење јасике повезује са тамним нагонима лирског субјекта? Шта симболизује јасика? Тумачи у симболичком кључу треперење јасике као мутну везу са неумитним животом, изван добра и зла, смрти и бога. На основу чега се врши поређење јасике са танком пауковом нити, која везује песничко „ја“ „за вечни живот од искони“?

Јасика је у народним веровањима дрво које је Богородица, због његових сагрешења, проклела да вечито трепери. Није ли и песник својим позвањем „проклет“ да тамно и тешко „трепери“ песничким истинама у свеопштем незнању света? Образложи свој став.

Песма „Јасика“ испевана је у деветерцу, и има девет строфа. Директно обраћање лирског субјекта јасици понавља се после сваке две строфе, чиме се постиже апсолутна симетрија композиционе структуре песме (3 + 3 + 3). Шта сугеришу бројеви 3 и 9 у традицији? Какву функцију ово понављање има у композиционом смислу?

Ако знаш да је Ракић још у младалачким песмама имао амбицију да изједначи поезију са музиком, размишљај о апострофи као о музичком прелудијуму којим се прекидају велике, тамне и страшне партитуре песникове предсмртне исповести. Ослушни: каква је музика Ракићеве „Јасике“?

Апострофа (хеленски „окретање од чега“) је фигура говора из античке реторике која означава директно обраћање предмету беседе. Увек је у вокативу и обично изражава ауторов близак однос са стварима о којима говори. Апострофа је фигура која представља композициону окосницу Ракићеве песме „Јасика“. Два пута се лирски субјекат непосредно обраћа јасици, чиме ће се посредно указати на блискост усамљеног треперења јасике, пуног метафизичне зевње и страха пред неизвесним, и незавидне судбине песника који је позван да речју и мишљу сведочи о смислу живота и човекова постојања. Апострофом се постиже оживљавање говора и поистовећивање судбине лирског субјекта са судбином спољашњег света.

ИСТРАЖИВАЧКИ ЗАДАТАК

Прочитај лирску народну песму из Вукове збирке и протумачи могућа исходишта Ракићеве инспирације.

Проклета јасика

Ој на д'јелу на голему
Млога грађа савезана,
Света црква саграђена,
У њој поју до два свеца:
Свети Петар и Никола;

Сестрице им отп'јевале:
Анђелија и Марија,
Слушала их Божја мајка,
Свако чедо умучкава
И по гори свако дрвце,
А јасике не умучка,
Већ јасика трепетала;
Љуто куне Божја мајка:
„Свако дрво уродило,
А јасика не родила,
Већ јасика трепетала
Усред лета и без вјетра!“

Изгубљено у преводу

АЛБАТРОС

Докони морнари од забаве лове
често албатросе, силне морске птице,
на путу немарне, тихе пратилице
лађа што над љутим вртлозима плове.

На даске од крова спусте их спутане.
Краљеви азура, невешти, збуњени,
белим и огромним крилима, скуњени,
машу ко веслима на обадве стране.

Малочас прекрасан, а сад смешан, јадан,
крилати се путник бори с оковима:
с луле један морнар дува му дим гадан
у кљун, други му се руга скоковима.

Том кнезу облака и песник је сличан;
Он се с буром дружи, муњом поји очи,
али на тлу спутан и земљи невичан,
циновска му крила сметају да крочи.

Препевао Божидар Ковачевић

Често, шале ради, са брода морнари
лове албатросе, силне птице морâ,
што следе, нехајни сапутници стари,
лађу која клизи врх горких понора.

Тек што их на даске стави момчад чила,
ти краљеви неба, невешти и троми,
бедно спусте своја моћна бела крила
као ред весала што се уз њих ломи.

Тај крилати путник сад спутан и мали!
Он, прекрасан некоћ, сад смешан и клет!
Један морнар лулом кљун му дуги пали,
други опонаша, храмљућ, његов лет!

Песник сличи овом владару облака̂
што се руга стрелцу, против непогодâ:
палом на тле усред вређања опака
џиновска му крила сметају да хода.

Препевао Коља Мићевић

Албатрос

Као забаву неку, морнари често крену
Да лове албатросе, велике птице с мора,
Што прате, низ пучину се пустив отворену,
Бродове који плове врх чемерних понора.

Када их, ухваћене, на даске бродске спусте,
Ти краљеви неба, збуњени, невични ходу,
Огромна бела крила тад постиђено пусте
Уз тело да се вуку, као весла кроз воду.

Крилати тај путник, где нешто невешто тражи!
Тако леп некад, како је сад смешан и ружан!
Један му својом лулом кљун непрестано дражи
Други, храмљући, узлет подражава му тужан!

Песник је налик том кнезу облачних висина
Што другује с олујом, стрелца лако надлеће;
Изгнан на земљу где одасвуд поруге прима,
Џиновска крила ту му не дају да се креће.

Препевао Леон Којен

„У српској песничкој традицији, као и у многим другим, Бодлер је један од кључних песника на којима се опробавао овај идеал песничког превода. Од првог потпуног превода *Цвећа зла*, који је између два светска рата урадио Димитрије П. Јовановић, а нарочито од шездесетих година прошлог века, Бодлер је често превођен код нас у духу захтева које сам управо описао. Најбоље преводе ове врсте по мом мишљењу дали су Борислав Радовић, Иван В. Лалић и Бранимир Живојиновић, који је, као и Јовановић, превео читаво *Цвеће зла*. За све ово време Бодлер је превођен на српски и у много слободнијем духу, са циљем да се постигне само најопштија подударност смисла са оригиналом. У оваквом приступу песнички превод више не мора да има тесну везу са оригиналом: он се схвата као нов песнички текст чије могућности одступања од оригинала, пре свега што се тиче дословног значења, у начелу нису ничим јасно ограничене. Последњих година Милован Данојлић је објавио две унеколико различите верзије оваквог, сасвим слободно преведеног Бодлера, обухватајући оба пута све што је Бодлер написао у стиху.“ (Л. Којен, „Преводити Бодлера“, 155–156)

„ШТО СЕ БОРЕ МИСЛИ МОЈЕ“

Међу именима интерпретатора налазимо Живана Милића, Живку Ђурић, Милета Богдановића, Звонка Богдана, Славка Перовића, Михајла Онешчука, Биљана Петковић, Душка Љубичића и др. Листа имена вокалних или вокално-инструменталних састава је заиста завидна: „Стари Београд“, „Успомене“, „Шумадија“, „Невен“, „Уранак“, „Како Ко“, „Пријатељи“, Мушка и женска група певача Снежане Кнежевић, „Свилен конац“, „Легенде“, Трио „Романтичара Михаила Блама“, а снимили су је у инструменталној варијанти Народни оркестар Жарка Милановића и Тамбурашки оркестар Радиотелевизије Нови Сад. И представници забавномузичког жанра посветили су пажњу овој песми, а међу њима су Боба Стефановић, Зоран Рамбосек и ВИС „Галија“. (Д. Томић)

Нотна издања првих збирки српских народних песама и игара, средином XIX столећа, објавили су у Бечу Алојз Калауз, а потом и Корнелије Станковић. Калауз и Станковић су своја дела, углавном, посвећивали меценама, које су омогућиле њихово штампање принцезама Полексији и Клеопатри Карађорђевић, Михаилу Обеновићу, кнегињи Јулији Обреновић, рођ. Хуњади. Те музичке посвете налазимо и код других композитора који су своја дела посвећивали Кнезу Данилу Петровићу, Кнезу Николи I, Краљу Милану Обреновићу и Краљици Наталији Обреновић, Краљу Александру Обреновићу и Драги Машин, Краљу Петру I Карађорђевићу. Калауз је *Српске напеве*, св. I објавио 1850. и св. II 1855. године у Бечу код издавача Франца Веселија (Franz Wessely). У првој свесци штампане су ноте песме *Што се боре мисли моје са српским и немачким насловом „Warum sind meine Gedanken in Streit?“*.

СРБСКА НАРОДНА ПЕСМА:

„ШТО СЕ БОРЕ МИСЛИ МОГ“

ЗА

ФОРТЕПИЈНО У ВАРЈАЦИЈЕ СТАВИО

И

ПРАВОСЛАВНОЈ ПАЧЕВАЧКОЈ ОБШТИНИ

У ЗНАКЪ ПОШТОВАЊА

ПОСВЕТИО

КОРНИЛИЈЕ СТАНКОВИЋЪ.

Брашучеда.

Што се боре мысли мое?
Искусство ми ѣдутат' вели;
Беж'те сада вы обоє
Нек' ми срце говори.

Првый погледъ ока твога,
Тронуло є срце мое,
Миръ и покой ты разруши
Робомъ си ме учинила.

Да те люби срце мое,
Целом' свету казаћу,
Само одъ тебе ахъ премила,
Тайну ову сакрићу.

Теби любовъ явити несмемъ,
Єръ твой быти немогу,
Но да будешъ съ другим' срећна
Молићу се я Богу.

БРАНКО РАДИЧЕВИЋ

Да ли је Бранко вечита младост српске поезије или њен вечни небобол? У којој мери његова поезија и данас пропитује изражајне могућности српскога језика? Какав је био однос Вука и Бранка, и шта је он донео једноме, а шта другоме великану наше књижевности и културе? Ево шта нам о природи односа Вука и Бранка данас, на 200. годишњицу рођења Бранка Радичевића, казују „Сећања на Бранка“ Мине Карацић, умне и племените Вукове кћери, „Србије Хомериде“ (Виктор Григорович), коју је „бујнокоси“ песник Бранко, „изгледа, потајно волео“ (Г. Добрашиновић), и којој је, у *Споменар*, записао своју чувену песму „Певам дању, певам ноћу“ (1847):

Бошко Сувајцић

Између орла и вука

Бранку

Између орла и вука,
безњености и звука,
руже и славолука;
опомене и туге,
на небу шарне дуге.
Између јаве и санка,
зоре и белог данка,
Алексија и Бранка,
ђачкога и растанка.
Сунашце с неба је снео,
у траљама, а опет цео.

У ноћи тавној без санка,
путнику без уранка,
рибарчету без снова,
Срему без Стражилова.
Девојци на студенцу,
Безименој у њенству.
Млидија', део по део,
у траљама, а опет цео.

Дано се настражиловао,
и сека намиловао,
у Дунав наувирао,
у жићу наумирао.
Век Стражилову пео,
у траљама, а опет цео.

У Београду, 5. 6. 2024.

ХВАЛА!